

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας
του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης σε συνεργασία με το ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος –
Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική
Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Η ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΥΣΤΕΡΗΣΗ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

READING SKILLS OF CHILDREN WITH MODERATE MENTAL DISABILITY: CASE STUDY

Της

Κωνσταντίνας Παράσχου

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται

στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος
Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ- .Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.
Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε.
και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1η Επιβλέπουσα: Μαρία Μητσιάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια, ΤΕΦ – ΔΠΘ

2η Επιβλέπουσα: Ζωή Καραμπατζάκη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια- ΕΚΕΦΕ
ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

3η Επιβλέπουσα: Αγάθη Σταθοπούλου, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια ΕΚΕΦΕ
ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

Κομοτηνή

2021

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή έχει ως στόχο να αναλύσει και να ανιχνεύσει το επίπεδο στο οποίο βρίσκεται η αναγνωστική ικανότητα και η φωνολογική επίγνωση δύο παιδιών με ελαφριά νοητική υστέρηση (N.Y. στο εξής) στην τελευταία τάξη του δημοτικού σχολείου. Η εκμάθηση της ανάγνωσης δεν γίνεται αυτόματα για όλους, και άτομα με N.Y με διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης μπορεί να φτάσουν σε διαφορετικά επίπεδα δεξιοτήτων ανάγνωσης (Di Blasi et al., 2018). Για τη συγκριμένη μελέτη χρησιμοποιήθηκε το σταθμισμένο τεστ του Πόρποδα (2008) «*Τεστ Ανίχνευσης και Διερεύνησης Αναγνωστικών Δυσκολιών*» Α΄- Β΄ Δημοτικού.

Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι υπάρχει ετερογένεια στις ικανότητες ανάγνωσης και κατανόησης των παιδιών, παρόλο που έχουν ίδια διάγνωση. Μάλιστα, ενώ η κωδικοποίηση στον προφορικό λόγο φαίνεται να είναι ικανοποιητική σε μεγάλο βαθμό, παρουσιάζουν ελλείμματα στη φωνολογική επίγνωση και δυσκολεύονται ιδιαίτερα στην ανάγνωση, όταν εμπλέκονται δύσκολα φωνήματα που κατακτώνται αργότερα στο πλαίσιο της τυπικής ανάπτυξης, συμφωνικά συμπλέγματα και πολυσύλλαβες ψευδολέξεις.

Τα ευρήματα της έρευνας είναι περιορισμένα και δεν μπορούν να γενικευτούν στον πληθυσμό των ατόμων με νοητική υστέρηση, μελλοντικά όμως θα μπορούσε το συγκεκριμένο τεστ να επαναληφθεί σε περισσότερα παιδιά με ήπια νοητική υστέρηση, σε παιδιά με πιο σοβαρή υστέρηση, ακόμη και με νοσηρότητα, με σκοπό να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα αναγνωστικής ικανότητας και σε άλλες πληθυσμιακές ομάδες.

Λέξεις – κλειδιά: νοητική υστέρηση, αναγνωστική ικανότητα, φωνολογική επίγνωση

Αρκτικόλεξα: Δ.N - δείκτης νοημοσύνης

N.Y-νοητική υστέρηση

E.N.Y- ελαφριά νοητική υστέρηση

Βιβλιογραφικές Παραπομπές

1. Αβραμίδης, Η. & Καλύβα, Ε. (2006). Μέθοδοι έρευνας στην Ειδική Αγωγή. Αθήνα: Παπαζήση
2. Αγγελίδης, Π. & Στυλιανού, Τ. (2011). Η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στη συμπεριληπτική εκπαίδευση. Στο: Παιδαγωγικές της Συμπερίληψης, (επιμ. Αγγελίδης, Π.). Αθήνα: Διάδραση.
3. Αϊδίνης, Α. & Κωστούλη, Τ. (2001). Μοντέλα εγγραμματοσύνης: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτική πράξη. Virtual School, the science of education on line, 2 (2-3).
4. Αλευριάδου, Α., Γκιαούρη, Σ. (2009). Γενετικά Σύνδρομα Νοητικής Υστέρησης- Αναπτυξιακή και Εκπαιδευτική Προσέγγιση. Χ.τ.: University Studio Press.
5. Allen, Melissa, M. (2013). Intervention Efficacy and Intensity for children with Speech Sound Disorder. Journal of Speech, Language, and Hearing Research. 56, 865-877.
6. Αναστασίου, Δ., Ηλιάδου-Τάχου, Σ., & Χαρίση, Α. (2010). Η Ρόζα Ιμβριώτη στο Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών και το καθεστώς Μεταξά. Στο Ε. Κολιάδης, Πρακτικά του 2ου Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής: Η ειδική αγωγή αφετηρία εξελίξεων στην επιστήμη και στην πράξη. 44-66. Αθήνα: Γρηγόρης.
7. Anstonz, C. (2012). Βασικές αρχές της παιδαγωγικής για τα νοητικά καθυστερημένα άτομα. Αθήνα: Πεδίο.
8. Αρμπουνιώτη, Β., Κουτσοκλένη, Ι., Μαρνελάκης, Μ. (2007). «Νοητική Υστέρηση», Διαναπηρικός Οδηγός Επιμόρφωσης. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης II, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, τμήμα Ψυχολογίας.
9. Αρσενοπούλου, Β. και Μεράβογλου, Π. (χ.χ). Πρόσβαση: Λόγος και Επικοινωνία. http://eyliko.minedu.gov.gr/amea/Dokimia/Logos_epikoin.pdf
10. Beirne – Smith M., Patton, J.R., Kim., S. H (2006). Mental Retardation. New Jersey: Pearson . ISBN 0-13-118189-0

11. Βογινδρούκας, Ι., Οκαλίδου, Α. & Σταυρακάκη, Σ. (Επιμ.) (2010). Αναπτυξιακές Γλωσσικές Διαταραχές: Από τη βασική έρευνα στην κλινική πράξη. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο
12. Bray, N. W., Fletcher, K. L., & Turner, L. A. (1997). Cognitive competencies and strategy use in individuals with mild mental retardation. In W. E. MacLean, Jr. (Ed.), *Handbook of mental deficiency, psychological theory and research* (3rd ed., pp. 197–217). Hillsdale, NJ: Erlbaum
13. Channell, M. M.; Loveall, S.J.; Conners, F.A. (2013). Strengths and weaknesses in reading skills of youth with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*. 34, 776–787.
14. Conners, F.A, Atwell J.A., Rosenquist C. J. & Sligh A. C. 2001). Abilities underlying decoding differences in children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*. Volume 45 part 4 pp 292-299.
<https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2001.00319.x>
15. Conners, F. A., Rosenquist, C.J.; Sligh, A.C.; Atwell, J.A.; Kiser, T. (2006). Phonological reading skills acquisition by children with mental retardation. In: *Research in Developmental Disabilities*. 27, 121–137.
16. Cooper, S.A., Smiley, E., Morrison, J., Williamson, A. & Allan, L. (2007). Mental ill-health in adults with intellectual disabilities: prevalence and associated factor. In: *British Journal of Psychiatry*. 190, 27-35.
17. Craig, G. J., & Baucum, D. (2007). Η Ανάπτυξη του Ανθρώπου (9η Αμερικανική εκδ., Τόμ. Ι'). (Βορριά Π., Επιμ., & Ιωαννίδου Α., Μεταφρ.) Αθήνα: Παπαζήση.
18. Crossman, D. A.R (2012). Νευροανατομία. (επιμέλεια Ελληνικής έκδοσης: Αναγνωστοπούλου, Σ.). Αθήνα: Παρισιάνου Α.Ε.
19. Dessemontet, R. S., Chambrier, A-F. (2015). The role of phonological awareness and letter-sound knowledge in the reading development of children with intellectual disabilities. In: *Research in Developmental Disabilities*. (41-42), 1-12.
20. Δρεμέτσικα, Β. (2018). Συγκλίσεις και αποκλίσεις των θεωριών των Piaget, Vygotsky και Επεξεργασίας πληροφοριών σχετικά με τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών. 8^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης. Πρακτικά Συνεδρίου: 8, 222-235.

21. Δροσινού, Μ., Μαρκάκης, Ε., Μιχαηλίδου, Μ., Τσαγκαράκη, Ι., Τσιάμαλος, Β., & Χρηστάκης, Κ. (2009). Δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας. Προφορικός Λόγος, ψυχοκινητικότητα, Νοητικές ικανότητες, Συναισθηματική οργάνωση. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
22. Dykens, E. M. & Hodapp, R. M. (2001). Research in Mental Retardation: Toward an Etiologic Approach. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 42(1), 49-71.
DOI: <https://doi.org/10.1017/S0021963001006540>
23. Emerson, E. (2003). Mothers of children and adolescents with intellectual disability: social and economic situation, mental health status, and the self-assessed social and psychological impact of the child's difficulties. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45, 385-399
24. Fijalkow, J. (1998). Κακοί αναγνώστες. Γιατί;. (Επιμ. Τάνταρος, Σ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
25. Gardner, H., Hatch Th. (1989). Educational Research Association. Multiple intelligence go to school: Educational Implications of the theory of multiple.18 (8), pp. 4-10.
26. Gardner, H. (2006). Frames of mind. Multiple intelligences. United States: ingram publisher services us.
27. Δελλασούδας, Λ. (2005). Σχολική ένταξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Από τη θεωρία στην πράξη. Τόμος Α'. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
28. Δελλασούδας, Λ. (2008). Εισαγωγή στην Παιδαγωγική: Διδακτική Μαθητών με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες. Τόμος Β'. Αθήνα: Ατραπός.
29. Dessementet, S. R. & Chambrier A.-F. (2015).The role of phonological awareness and letter-sound knowledge in the reading development of children with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 41-42, 1-12.
30. Detterman, D. K. (1999). The psychology of mental retardation. *International Review of Psychiatry*, 11(1), 26–33. <https://doi.org/10.1080/095402699744492>

31. Di Blasi, F. D., Buono, S., Città, S., Costanzo A. A., & Zoccolotti P. (2018). Reading Deficits in Intellectual Disability Are still an Open Question: A Narrative Review. doi: [10.3390/brainsci8080146](https://doi.org/10.3390/brainsci8080146)
32. Δράκος, Γ. (1999). Ειδική παιδαγωγική των προβλημάτων λόγου και ομιλίας. Λογοπαιδεία – Λογοθεραπεία. Παιδοψυχολογικές και Λογοθεραπευτικές στρατηγικές αποκατάστασης στην προσχολική και σχολική ηλικία. Αθήνα: «Περιβολάκι» & Ατραπός
33. Δράκος, Γ. (2003). Ειδική παιδαγωγική των προβλημάτων λόγου και ομιλίας. Λογοπαιδεία – Λογοθεραπεία. Παιδοψυχολογικές και Λογοθεραπευτικές στρατηγικές αποκατάστασης στην προσχολική και σχολική ηλικία. Αθήνα: Εκδ. «Περιβολάκι» & Ατραπός.
34. Δροσινού, Μ. (2014). Ειδική Διδακτική. Δημιουργία Σχεδίου Στοχευμένης Ατομικής Δομημένης Ενταξιακής Διδακτικής Εργασίας. Φάκελος εργαστηρίου στο γνωστικό αντικείμενο του Μεταπτυχιακού. Καλαμάτα: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.
35. Dykens, E. M., Hodapp, R. M., & Finucane, B. M. (2012). Genetics and Mental Retardation Syndromes: A New Look at Behavior and Interventions. <https://www.researchgate.net/publication/232570758>
36. Ehri, L. C. (2000). Learning to read and learning to spell: Two sides of a coin. Topics in Language Disorders, 20, 19-49.
37. Eissa, M. A. (2013). The Effectiveness of a Phonological Awareness Training Intervention on Pre-Reading Skills of Children with Mental Retardation. Online Submission, 2(2), 12-22.
38. Heller, T. & Schindler, A. (2009). Family Support Interventions for Families of Adults with Intellectual and Developmental Disabilities, International Review of Research in Mental Retardation, 37, 299-322.
39. Heward, W. L. (2011). Παιδιά με ειδικές ανάγκες. Μια εισαγωγή στην Ειδική Εκπαίδευση. (Επιστημονική επιμέλεια: Δαβάζογλου, Α. Κόκκινος, Κ., Μτφρ.: Λυμπεροπούλου, Χ.). Εκδ. Τόπος (Μοτίβο εκδοτική).
40. Hogan, T. P. (2003). Psychological Testing: A Practical Introduction. New York: John Wiley & Sons Inc.

41. Hulme, C., Hatcher, J. P., Nation, K., Brown, A., Adams, J. & Stuart G. (2002). Phoneme Awareness Is a Better Predictor of Early Reading Skill Than Onset–Rime Awareness. *Journal of Experimental Child Psychology*, 82, 2–28
42. Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ.(2015). Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση. www.kallipos.gr
43. Κακανά, Δ.-Μ. (2008). Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση: θεωρητικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικές προοπτικές. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
44. Κακούρος, Ε. & Μανιαδάκη, Κ. (2006). Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων. Αναπτυξιακή προσέγγιση. Αθήνα: Εκδ. τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος.
45. Καμπανάρου, Μ. (2007). Διαγνωστικά θέματα λογοθεραπείας, Αθήνα, Εκδόσεις Ελλην.
46. Kappa, I. (2002b). On the Acquisition of Syllabic Structure in Greek. *Journal of Greek Linguistics* 3. 1-52
47. Καστανιάς, Θ. & Τοκμακίδης, Σ. (2010) Στοιχεία παθοφυσιολογίας ατόμων με νοητική υστέρηση και η σημασία της συστηματικής άσκησης στην προαγωγή της υγείας τους. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 27(5):753-766.
48. Κατή, Δ. (1996). *Γλώσσα και Επικοινωνία στο Παιδί*. Αθήνα: Οδυσσέας
49. Kirk, S. A.; Gallagher, J. J.; Coleman, M. R.; Anastasiow, N. J. (2009) *Educating Exceptional Children*. Boston: Houghton Mifflin.
50. Κολλιάδης, Ε. (2002). Γνωστική Ψυχολογία. Γνωστική Νευροεπιστήμη και Εκπαιδευτική Πράξη. Μοντέλο Επεξεργασίας Πληροφοριών. Τόμος Δ΄. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
51. Κόμπος, Χρ. (1992). *Ο θεσμός της ένταξης των παιδιών με ειδικές ανάγκες στα Δημοτικά Σχολεία και οι υποχρεώσεις της κοινωνίας και του κράτους*. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα : Βιβλία για Όλους.
52. Κουμπιάς, Ε. & Κατσούγκρη, Α. (2017). Από την ένταξη στην Συνεκπαίδευση. Πρόγραμμα υλοποίησης Συνεκπαίδευσης Τυπικού με Ειδικό σχολείο. Στο Ι. Παπαδάτος, Α. Μπαστέα & Ι. Νικολόπουλος (Επιμ.), 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης: Εκπαίδευση χαρισματικών ατόμων στην Ελλάδα. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Π.Τ.Δ.Ε, Κέντρο Μελέτης Ψυχοφυσιολογίας και Εκπαίδευσης.

53. Κρασσανάκης, Γ. (2009). Παιδιά με Νοητική Ανεπάρκεια: Θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση. Αθήνα: Γρηγόρη.
54. Lezak, M. D., Howieson D. B., Loring, D. W. (2010). Νευροψυχολογική εκτίμηση.(Μτφεπιμέλεια Ελληνικής έκδοσης: Μεσσήνης Λ., Κοσμίδου Μ., Παπαθανασόπουλος Π.) Gotsis.
55. Mash, E.J. & Wolfe, D.A. (1999). *Abnormal child psychology*. Boston: Wadsworth Publishing Company.
56. Minder, M. (2007). Λειτουργική διδακτική: στόχοι, στρατηγικές, αξιολόγηση (μτφρ. Αρβανίτης, Φ.). Αθήνα: Πατάκης.
57. Μπακιρτζής, Κ. (2007). Ανάγνωση και νοητική υστέρηση.
58. Μαυρογιαννάκη, Ε. (2016). Φωνολογική επίγνωση, βραχύχρονη μνήμη και ανάγνωση σε μαθητές σχολικής ηλικίας. Στο: Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών της Εκπαίδευσης, 1, 692-715
59. Mennen, I. & Okalidou, A. (2006). *Acquisition of Greek phonology: an Overview*.
60. Μητσιάκη, Μ. Ι. (2014). *Φωνολογική διαβάθμιση των# CC της ΝΕ* (No. GRI-2014-12077). Aristotle University of Thessaloniki.
61. Morency, A., Wepman, J., & Hass, S.K. (1970). Developmental speech inaccuracy and speech therapy in the early school years. *Elementaty School Jouurnal*, 70, 219- 24.
62. Μότσιου, Ε. (2017). Εισαγωγή στην Ανάπτυξη της Γλώσσας. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
63. Μουζάκη, Α., Πρωτόπαπας, Θ. & Τσαντούλα, Δ.(2008). Προσχολικοί δείκτες πρόγνωσης της ανάπτυξης αναγνωστικών δεξιοτήτων κατά την Α΄ Δημοτικού. *Επιστήμες της Αγωγής*
64. Muter, V., Hulme, C., Snowling, M., & Taylor, S. (1998). Segmentation, not rhyming, predicts early progress in learning to read. *Journal of Experimental Child Psychology*, 71(1), 3e 27.
65. Νημά, Ε. (2004). Γλωσσική ανάπτυξη και διδασκαλία, Επιστημονικό Βήμα, τ. 3 http://ipem-doe.att.sch.gr/epistimoniko_bima_3/Nima.pdf

66. Μπακιρτζής, Κ. & Παυλίδης, Γ. (2007). Ποιοτικές και ποσοτικές διαφορές στην αναγνωστική ικανότητα μεταξύ μαθητών με ελαφρά νοητική υστέρηση και κανονικών αναγνωστών. Στο ejournals.lib.auth.gr
67. Παντελιάδου, Σ. (2015). Η αλφαβήτα που μπερδεύει. Κοντά στα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες. Αθήνα: Εκδ. Πεδίο.
68. Παντελιάδου Σ. & Πατσιοδήμου, Α. (2007). Προβλήματα στη σχολική μάθηση. Στο Σ. Στο Σ. Παντελιάδου & Γ. Μπότσας (Επιμ.), *Μαθησιακές Δυσκολίες. Βασικές έννοιες και χαρακτηριστικά*. Θεσσαλονίκη: Γράφημα
69. Παπαγεωργίου, Ε. (2004). Ψυχιατρική. Αθήνα: αυτοέκδοση.
70. Παπαδάτος, Γ. (2010). Ψυχικές διαταραχές και μαθησιακές δυσκολίες παιδιών και εφήβων. Αθήνα: Gutenberg.
71. Παπούλια-Τζελέπη, Π. (2001). Ανάδυση του Γραμματισμού, έρευνα και πρακτική. Αθήνα: εκδ. Καστανιώτη
72. Πολυχρόνη, Φ. (2011). *Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες*. Αθήνα: Πεδίο.
73. Πολυχρονοπούλου, Σ. (2003). *Παιδιά και Έφηβοι με Ειδικές Ανάγκες και Δυνατότητες*. Αθήνα :Ατραπός
74. Πολυχρονοπούλου, Σ. (2008), *Παιδιά και Έφηβοι Με Ειδικές Ανάγκες και Δυνατότητες: Σύγχρονες τάσεις εκπαίδευσης και ειδικής υποστήριξης*, τόμος Α΄, Αθήνα: αυτοέκδοση.
75. Πολυχρονοπούλου, Στ. (2010) *Νοητική Υστέρηση: Ψυχολογική, κοινωνιολογική και παιδαγωγική προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδ. Ατραπός.
76. Πόρποδας, Κ. (2002). *Η Ανάγνωση*. Πάτρα: Αυτοέκδοση.
77. Πόρποδας, Κ. (2007). *Εργαλείο Ανίχνευσης και Διερεύνησης των Αναγνωστικών Δυσκολιών στο Νηπιαγωγείο και Α΄- Β΄ Δημοτικού ή Τεστ Ανίχνευσης και Διερεύνησης Αναγνωστικών Δυσκολιών*. Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2020 από <http://www.dyskolies.gr/files/ergaleia/1-filladio.pdf>
78. Πρωτόπαππας, Α. & Μουζάκη, Α. (2010). *Ορθογραφία-Μάθηση και Διαταραχές*. Αθήνα: Εκδ. Gutenberg.
79. Πυργιωτάκης, Ι. (2011). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική επιστήμη*. Αθήνα: Πεδίο.
80. Ratz, C. & Lenhard, W. (2013). Reading skills among students with intellectual disabilities. In: *Research in Developmental Disabilities*. 34, 1740–1748.

81. Rothou, K.M., Padeliadu, S. & Sideridis, G.D. (2013). Predicting Early Reading in Greek: The Contribution of Phonological Awareness and Non-Phonological Language Skills. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 93, 1504-1509.
82. Samaras, P. & Pavlidis, G. Th. (2004). Can Ophthalmokinesis (Pavlidis Test) Objectively Prognose Diagnose Preschoolers at High-Risk for ADHD. Paper presented at the 5th World Congress on dyslexia, Thessaloniki, Greece, 23-27 August.
83. Sevcika, R. A.; Barton-Hulseyb, A.; Waltersa, C. and Ronski, M. (2019). In: International Review of Research in Developmental Disabilities. 57, 81-118.
84. Schalock, R., & Ruth Luckasson, R. (2013). What's at Stake in the Lives of People With Intellectual Disability? Part I: The Power of Naming, Defining, Diagnosing, Classifying, and Planning Supports. *Intellectual and Developmental Disabilities*. 51 (2), 86-93.
85. Smith, J.D. (2007). Quo Vadis Mental Retardation? Definition by Aggregation versus the Hope for Individual Futures. In: Switzky, H. N. Greenspan S. (ed.), What is mental retardation? Ideas for an evolving disability in the 21st century. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. Washington DC.
86. Snow, C. E., Burns, M. S., & Griffin, P. (1998). Preventing reading difficulties in young children. Washington, DC: National Academy Press
87. Στασινός, Π.Δ. (2015). Ψυχολογία του Λόγου και της Γλώσσας. Ανάπτυξη και Παθολογία. Δυσλεξία και Λογοθεραπεία. Αθήνα: Gutenberg.
88. Στασινός, Δ. (2016). Η Ειδική Εκπαίδευση 2020 plus: Για μια συμπεριληπτική ή ολική εκπαίδευση στο νέο-ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές. Αθήνα: Παπαζήση.
89. Τάφα, Ε. (2011). Ανάγνωση και γραφή στην προσχολική εκπαίδευση. Αθήνα. Εκδ, Πεδίο.
90. Thomas, D. & Woods, H. (2011). *Νοητική (καθ)υστέρηση. Θεωρία και πράξη*. (Μτφ.: Χ. Λυμπεροπούλου), (Επιμ.: Α. Ζώνιου-Σιδέρη, Ε. Ντεροπούλου-Ντέρου). Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

91. Τζιβινίκου, Σ. (2015). *Μαθησιακές Δυσκολίες – Διδακτικές Παρεμβάσεις*. Ανακτήθηκε 8 Φεβρουαρίου 2021 από https://repository.kallipos.gr/pdfviewer/web/viewer.html?file=/bitstream/11419/5332/12/9827_tzivinikou-KOY.pdf
92. Toki, E. I., & Drosos, K., & Simitzi, D. (2012). Development of Digital Multimedia Resources to Support Early Intervention for Young Children at Risk for Learning Disabilities. *Pedagogy – theory & praxis*, 5, 129-142.
93. Tovli, E. (2014). “The Joy of Reading” – An Intervention Program to Increase Reading Motivation for Pupils with Learning Disabilities. *Journal of Education and Training Studies*, 2(4), 69-84.
94. Τρίγκα – Μερτίκα, Ε. Δ. (2010). *Μαθησιακές Δυσκολίες. Γενικές και Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες – Δυσλεξία*. Αθήνα: Γρηγόρη.
95. Τσαντούλα, Δ, Πρωτόπαπας, Α. & Μουζάκη, Α. (2004). Δείκτες αναγνωστικών δεξιοτήτων κατά την προσχολική ηλικία.
96. ΥΠ.Ε.Π.Θ., Παρουσίαση του νέου νόμου-πλαισίου για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση σε συνέντευξη τύπου που παραχώρησε ο Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κ. Ευριπίδης Στυλιανίδης (Δελτίο Τύπου, Αθήνα, 2 Απριλίου 2008). στο: www.yppepht.gr/docs/2_04_08_synenteyksh_yppepht_gia_neo_nomo_plaisio_eidikhs_agwghs_080402.doc.
97. ΦΕΚ 199/Α/2-10-2008 - Νόμος 3699/2008: Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
98. Φ.Ε.Κ. 1506/ 04.05.2012.
99. Φουστάνα, Α. (2011). *Γλωσσική Ανάπτυξη και νοημοσύνη. Στο Θέματα Μαθησιακών Δυσκολιών και δυσλεξίας*. Επιμ. Παπαδάτος Γ. Αθήνα: Εκδ. Σμυρνιωτάκης.
100. Φλουρής, Γ. & Ιβριντέλη, Μ. (2009). Οι πολλαπλοί τύποι νοημοσύνης και τα αναλυτικά προγράμματα των Κοινωνικών Σπουδών της Ελλάδας και της Αγγλίας: Η περίπτωση των περιόδων 1982-2005 και 1990-2005 αντίστοιχα. Στο: *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*. ΙΔ,14 (54): 39-59.

- 101.** Wehmeyer, M. L.; Lattin, D. L.; Lapp-Rincker, G.; Agran, M. (2003). Access to the general curriculum of middle school students with mental retardation: An observational study. *Remedial and Special Education*. 24.
- 102.** Wehmeyer, M. L. & Garner, N. W. (2003). The Impact of Personal Characteristics of People with Intellectual and Developmental Disability on Self-Determination and Autonomous Functioning, 16(4):255 – 265. DOI: [10.1046/j.1468-3148.2003.00161.x](https://doi.org/10.1046/j.1468-3148.2003.00161.x)
- 103.** Wenar, C. & Kerig, P.K. (2008). *Εξελικτική Ψυχοπαθολογία. Από τη βρεφική ηλικία στην εφηβεία* (Επιμ. Δ. Μαρκουλής & Ε. Γεωργάκα, μτφ. Δ. Μαρκουλής & Ε. Γεωργάκα). USA: Gutenberg
- 104.** Χρηστάκης, Κ. (2011). *Η εκπαίδευση των παιδιών με δυσκολίες. Εισαγωγή στην Ειδική Αγωγή. Τόμος Α΄*. Αθήνα: Διάδραση.